

FOLOSIREA APARATULUI CRITIC ÎNTR-O LUCRARE ȘTIINȚIFICĂ

GH. T. IONESCU

Este o axiomă că orice articol, studiu sau lucrare de istorie, oricât de restrînse sau întinse ar fi, trebuie să se bazeze pe un sistem unitar de cercetare ; această cerință este impusă de știință, de realitatea complexă și diversă a izvoarelor și documentelor care necesită să fie studiate.

Consider că trebuie să aprofundăm unele probleme pe care le-am studiat cu toții în facultate, dar care neaplicate și neexersate continuu se uită ușor, deși s-ar cuveni ca ele să fie mereu prezente în mintea fiecărui profesor de istorie, chiar din momentul cînd și-a propus pe plan mental să cerceteze o problemă, să întocmească un studiu sau o monografie.

Fiecare cercetător nu poate accede spre efectuarea unei lucrări științifice fără să stăpînească perfect mînuirea aparatului critic. Iată de ce, în cele ce urmează voi prezenta în mod firesc, dar succint, metodologia folosirii aparatului critic, într-o lucrare științifică, pornind de la studiile foarte interesante și competente ale istoricilor A. Sacerdoțeanu, V. Maciu, N. Adăniloae, Dan Berindei, A. Iordănescu și alții, precum și de la modesta mea experiență.

Profesorii de științe sociale au fost cuprinși de interesul cercetării, fiecare întocmește în prezent un referat, un studiu sau o monografie. Intenția mea sinceră e de a le da un sprijin concret în sensul ca ei să facă o muncă riguroasă, folosind judicios aparatul critic.

În elaborarea unei lucrări științifice, profesorul să fie atent asupra sistemului corect, consecvent și unitar al alcătuirii aparatului critic, pentru că acest lucru își pune amprenta de la început asupra potențialului de care dispune el în utilizarea izvoarelor și documentelor.

Evident că indiferent de unghiul, de optica sub care sînt privite și analizate evenimentele prin documentele care le consemnează, cel care întocmește un studiu sau o monografie trebuie să le cunoască temeinic. Pentru aceasta îi stau la dispoziție mijloacele oferite de bibliologie, muzeografie, arhivistică și alte discipline, care îl orientează asupra unor documente editate sau inedite.

La prima vedere pare curios că unii colegi văzîndu-se în fața unui volum mare de informații care cer o muncă asiduă, tenace, se derutează, iar cei care trec de acest prag, pe măsură ce au investigat multe date au impresia că le lipsește legătura, liantul dintre ele și că nu le pot încheia într-un tot coerent. „Trebuie să spunem răspicat — afirma

istoricul Secerdoțeanu — că aceasta este o impresie falsă“¹. Din contră, materialul acumulat reprezintă ceva — fondul propriu de documentare, care rezolvă o serie de probleme, care rămân câștigate pentru știință.

Pe măsură ce se înaintează pe drumul cercetării, experiența crește și datele nu ni se mai par izolate, ci ele prind un contur bine definit.

Acum se pune problema cum să redactăm ce am acumulat? Pentru că deși nu este cazul să dăm rețete în această privință, totuși problema nu poate fi rezolvată de fiecare după dorința lui și se impun și de această dată criterii sau norme precise. Să începem cu reproducerea unor texte din izvoare. Redarea acestora trebuie să fie făcută cât mai rar și numai când e absolut necesar, atunci când sînt texte semnificative, cu o deosebită valoare teoretică și informativă, când se formulează idei sau concluzii noi. În acest caz reproducerea se pune între semnele citării, indicîndu-se neapărat autorul și locul de unde a fost luat textul cu cuvintele noastre, pentru că ideile sau concluziile nu ne aparțin. Pentru consecvență și rigoare științifică dau un exemplu cu care voi opera de mai multe ori: V. I. Lenin subliniind necesitatea cercetării faptelor istorice semnificative în conexiunea lor arăta că „Faptele luate în ansamblul lor, în conexiunea lor, sînt nu numai „îndărătnice“, dar și absolut concludente... Faptele izolate și arbitrare nu sînt decît o jucărie sau ceva mai rău“².

Precizez că se fac referiri numai la textele din lucrările și izvoarele care dau informații noi și interpretări sau teze inedite. Asemenea trimiteri se mai fac și pentru a stabili paternitatea sau răspunderea asupra formulării unor concluzii sau informații noi. Trimiterea să aibă la bază aparatul critic indicat mai sus. Însă trimiterile fiind frecvente într-un articol, studiu sau monografie se cere așa cum afirmam inițial, respectarea unui sistem corect și consecvent pentru a nu da naștere la confuzii.

Pentru specialiști se recomandă ca aparatul critic să fie așezat în josul paginii „la subsol“, iar pentru începători sau nespecialiști este mai bine ca el să fie pus la sfîrșitul lucrării.

Acest sistem trebuie strict aplicat.

Întotdeauna prima trimitere cuprinde toate indicațiile bibliografice, următoarele la fel dacă este vorba de lucrări diferite. Exemplu:

1. V. I. Lenin, *Statistică și sociologie*, în *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 30, iulie 1916 — februarie 1917, Ed. pol. București, 1964, p. 350 (la acest exemplu se face apel în continuare).

2. M. Fătu și I. Spălățelu, *Garda de fier*, organizație teroristă de tip fascist, Ed. pol. București, 1971, p. 24. Dacă a doua referire se face însă la o altă lucrare dar cu același autor ca prima, numai autorul este înlocuit cu cuvîntul latinesc *Idem* care tradus înseamnă același. Exemplu: *Idem*, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 35, Ed. pol. București, 1964, p. 231.

Cînd a doua referire se face la același autor și la aceeași lucrare, atunci la trimitere se scrie în locul autorului și al lucrării respective cuvîntul „*Ibidem*“, care înseamnă în latinește tot acolo, adăugîndu-se

¹ A. Sacerdoțeanu, *Metoda alcătuirii unui studiu de istorie*, în „Revista arhivelor“, nr. 1, București, 1967, p. 33.

² V. I. Lenin, *Statistică și sociologie*, în „Opere complete“, ediția a II-a, vol. 30, iulie 1916 — februarie 1917, Ed. politică, București, 1964, p. 350.

eventual datele schimbate : volumul, locul și anul apariției sau numai pagina, atunci cînd numai aceasta s-a schimbat.

Dau din nou același exemplu :

2. Ibidem, vol. 36, Ed. pol., București, 1964, p. 203 sau numai 2. Ibidem, p. 351.

Atunci cînd între referirile la aceeași lucrare se interpune o referire la o altă lucrare, a doua referire la prima lucrare se face prin cuvintele latinești *opus citatum*, prescurtat grafiind-se *Op. cit.*, care înseamnă opera citată. Cu toate că, după opinia mea, mai indicat ar fi să se scrie *st. cit.* (studiul citat) sau *art. cit.* (articolul citat), pentru că nu tot ce se scrie în domeniul istoriei sau al altor disciplinei poate să însemne operă științifică.

Pentru o mai bună înțelegere dau iar același exemplu :

1. V. I. Lenin, *Statistică și sociologie*, în *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 30, iulie 1916-februarie 1917, Ed. pol., București, 1964, p. 350.

2. M. Fătu și I. Spălățelu, *Garda de fier*, organizație teroristă de tip fascist, Ed. pol., București, 1971, p. 24.

3. *Op. cit.* (referire la lucrarea numărul 1). Dacă apar date schimbate : *Op. cit.* p. 352.

Referirea la un citat care se află într-un text care a mai fost menționat într-o trimitere la subsol, anterioară, se face prin cuvintele *locus citatus*, prescurtat *Loc. cit.*, din latinescu locul citat, respectîndu-se și de data aceasta criteriile din exemplul anterior.

Cînd facem analogia între un pasaj dintr-un document, cu altul din alt document se scrie la subsol Confer prescurtat Cf. care se traduce prin românescul *vezi sau compară*.

În toate cazurile în aparatul critic titlurile articolelor, studiilor, operelor se subliniază prin folosirea unor litere cu un alt caracter, iar titlurile periodicelor sau cotidienele se pun între semnele citării.

Sînt cazuri cînd se folosește un citat dintr-un alt document, într-o lucrare a unui alt autor, atunci cercetătorul trebuie să treacă la subsol acest împrumut prin cuvîntul latinesc *Apud*. Să ilustrez situația respectivă cu un exemplu : Într-o lucrare un profesor îl citează pe V. I. Lenin și în citatul respectiv Lenin face apel la un pasaj dintr-un studiu al lui K. Marx ; în situația aceasta se cere ca în aparatul critic profesorul să treacă :

Apud : K. Marx, *Capitalul*, ediția a II-a, vol. I, Londra, p. 129.

Analiza faptelor istorice și trecerea lor în aparatul critic trebuie să se facă cu mare atenție, pentru că altfel, pot apărea erori grave. Pentru aceasta cercetătorului i se cere ca informațiile dintr-un izvor să le compare cu cele obținute din alte izvoare. Se întîlnesc totuși cazuri cînd informația nu se bazează decît pe un izvor, în asemenea cazuri trebuie să se menționeze la subsol acest lucru.

Corelarea datelor indicate în aparatul critic privind tema cercetată trebuie să fie o preocupare permanentă a tînărului cercetător, ea dînd posibilitatea interpretării științifice a datelor istorice. Tocmai prin aceasta istoria devansează literatura, care doar narează faptele, și devine o disciplină științifică.

Vocabularul izvoarelor folosit în aparatul critic rămîne uneori neînțeles începătorului în munca de cercetare, sau unui superficial, ceea

ce e și mai rău, căci cuvintele contemporane pot avea sensuri diferite cum sublinia tovarășul profesor doctor V. Maciu într-un articol al său³, și cu atât mai mult cuvintele generațiilor trecute sînt mai puțin cunoscute.

În aparatul critic al unei lucrări științifice, o atenție deosebită trebuie să se dea înțelegerii precise a cuvintelor care indică obiecte și instituții, nume de oameni, fie contemporane, dar mai ales din vremuri străvechi, pentru că neînțelegerea exactă a unor asemenea cuvinte, expresii, poate provoca, și cazuri sînt multe, erori de neiertat (Tilvescu-Tilvescu, Ionașcu-Ionescu, ahelar, chelar etc.).

E indicat ca după redactarea studiului sau monografiei cercetătorul să citească și să recitească de mai multe ori totul cu grijă, cu atenție, trecînd la finisarea ei. În timpul lecturării întregii lucrări el îmbunătățește cu meticulozitate structura, limba, stilul și verifică exactitatea aparatului critic. Acesta este un bun prilej să revadă datele unor evenimente, cifrele sau faptele istorice, numele de persoane și de localități.

Dacă vrea ca studiul sau monografia să fie considerate lucrări științifice, trebuie să verifice toate trimiterile la subsol, iar aparatul critic, problematica lucrării să respecte adevărul istoric, pentru că ea trebuie să scoată în evidență ceea ce ajută progresul și dreptatea, nu falsificarea ei.

În încheiere doresc să afirm că dacă cei care s-au dedicat sau se vor dedica, în viitor, studiilor istorice în vederea întocmirii unor monografii vor găsi un sprijin în cele spuse aici, atunci, consider că strădania mea și-a ajuns scopul. Însă, așa cum știu din propria-mi experiență e mai ușor să sfătuiești decît să înfăptuiești.

³ V. Maciu, *Metoda de cercetare în istorie*, în „Forum“, nr. 2, București, 1970, p. 40.